

Novi početak ili svršetak križarskih ratova?

Marijan ŠEF

Seminar i dijalog između kršćanstva i islama, održan u Bielu 27. od 28. studenog 1995. godine, što ga je organizirala SAD (Swisse Academy for Development – Švicarska akademija za razvoj).

U tom je susretu o religijama i društvu sudjelovalo oko 30 kršćanskih i islamskih stručnjaka s područja teologije i znanosti iz Austrije, Egipta, Irana, Njemačke, Nizozemske, Sirije i Švicarske. Nazočni su bili i visoki predstavnici Katoličke crkve (apostolski nuncij nadbiskup K. Rauber iz Berna), Pravoslavne crkve (mitropolit Damaskinos iz Geneve), Protestantske crkve (pastor J. C. Basset, tajnik Europske konferencije Crkava »Islam u Europi«) i islama (muftija iz Sirije Ahmad Kuftaro, ajatolah prof. Mohamed Taghi Jafari i dr. Saied Rajae Khorosani, član iranskog parlamenta). Zbog štrjaka u Francuskoj bio je spriječen predstavnik Francuske biskupske konferencije, biskup G. Deroubaix iz St. Denisa. Kao promatrači skupa bili su nazočni i isusovci p. Erich Drögsler, u ime austrijske provincije i p. Marijan Šef, predstavnik slovenske provincije u ime JRS (Jesuit Refugee Service) u Hrvatskoj i BiH.

Na početku seminara i dijaloga apostolski je nuncij pročitao kratko pismo kardinala A. Sudana, tajnika Svete Stolice, u kojem je u ime Svetog Oca Ivana Pavla II. izrazio radost što su predstavnici objiju strana pristupili rješavanju višestoljetnih nesuglasica između kršćana i muslimana u duhu preporuke Drugog vatikanskog sabora. U svom kratkom nagovoru nuncij je istaknuo, da nikakva vjerska zajednica ni na koji način ne bi smjela nametnuti svoje uvjerenje ili ideje drugima. Uvodnu molitvu su, osim njega, izrekli i muftija iz Sirije i ajatolah iz Irana.

Nazočne je u sadržaj rasprave uveo prof. dr. J. Galtung kratkim izlaganjem u kojem je iznio povijesne uzroke početka križarskih ratova. Križarski su ratovi započeli 27. studenog 1095., kada je papa Urban II. na crkvenom saboru u Clermontu, u Francuskoj, pozvao kršćane da sve svoje snage ulože u to da ponovno zauzmu Jeruzalem i ostale svete krajeve u Palestini, što su ih osvojili muslimani. Unatoč dobronamjernim razlozima, križarski su ratovi tijekom 200 godina pokrenuli višestoljetnu mržnju između kršćana i muslimana nanijevši velike nevolje ne samo muslimanima nego i Židovima i pravoslavnim kršćanima na tom području. Iako prilično dobro poznajemo neke povijesne razloge križarskih ratova, do pomirenja između kršćana i muslimana neće doći ako se ne ispričamo zbog počinjenih nepravdi i ako nakon 900 godina javno ne proglasimo svršetak neprijateljstva između kršćana i muslimana. Zbog toga je trebalo da sudionici susreta u Bielu na kraju svojega rada dadnu izjavu da su križarski

ratovi nakon 900 godina završeni. Istodobno su sudionici predložili da se odsad svaki nesporazum rješava dijalogom i dogovorom.

Povijesne su se pozadine križarskih ratova i njihovih posljedica, koje su i danas vidljive, dotaknula, svaki na svoj način, još dvojica sudionika, biskup G. Deroubaix i dr. J. Waardenburg, profesor znanosti o religijama iz Laussane. Prvi je naglasio da je papa Urban II. pomoću prvog križarskog rata želio obnoviti vjerski mlake kršćane u Europi i njihove međusobne sukobe pretvoriti u nešto što bi bilo na korist Crkvi. Potom je nabrojio neke pozitivne povijesne oblike nastojanja Crkve za obnovu vjerskog života kršćana u Europi. Na kraju svojega izlaganja (što ga je u njegovoj odsutnosti pročitao dr. G. Gebhart, tajnik Svjetske konferencije za religije i mir u Švicarskoj) biskup je iznio neke mogućnosti za dijalog između kršćana i muslimana. Prof. dr. Waardenburg je pokušavao povijesne činjenice križarskih ratova protumačiti s psihosocijalnog vidika.

U ime svećenika i pastora Reformirane crkve u Clermont–Ferrandu progovorio je pastor dr. J. C. Basset. U prvom je dijelu svoga referata izrekao molbu za oprostjenje svih nepravdi, što su ih osobito francuski kršćani tijekom križarskih ratova nanijeli Židovima, pravoslavnim kršćanima i muslimanima. Izrazio je i kajanje što su kršćani takvim ponašanjem u svojoj revnosti prema Kristovu grobu vrijeđali Boga i dopustili da ih zavede đavao. On se potom u svom izlaganju zalagao za potrebu dijaloga između kršćana i muslimana, bojeći se da bi u suprotnom moglo doći do još većih napetosti od onih koje smo upoznali tijekom posljednjih godina. Predložio je da se međusobni odnosi ne svedu samo na strpljivost nego i na istinski suživot i međusobnu suradnju. U svezi s tim je rekao: »Moje se kršćanstvo neće nipošto smanjiti ako se otvorim vjeri, patnji i mukama muslimana. Moje će se kršćanstvo umanjiti ako uporno ustrajem pri svojim načelima, makar i bila evanđeoska, a istodobno nisam spreman ljubiti bližnjega, pa i onda kad se njegov svjetonazor ne podudara s mojim i kad među nama postoje razlike u vjeri i načinu molitve.« U nastavku je citirao riječi afričkog muslimana Amadou Hampaté Baa: »Veoma je potrebno priznavati da moj bližnji ipak posjeduje komadić istine. Zbog toga nikada ne smijem govoriti: Čitavu istinu posjedujem samo ja, moj narod, moja rasa, moja religija! Nipošto! Nitko ne može posjedovati svu istinu. Ne možemo se domoći istine, jer Istina je — Bog.«

Dokle mogu stići pripadnici neke religije ustrajući uskogrudno i nesnošljivo na nekim vjerskim načelima, na slikovit je način tumačio dr. R. Friedli, profesor komparativne znanosti za religije na Sveučilištu u Fribourgu. Opisao je posljedice »tvrdih« i »mekanih« oblika religiozne prakse. Prvi uzrokuju sukobe, protivljenje inovjercima i napokon pokreću ratove. Drugi bi trebali biti otvoreni za dijalog i suradnju. Ali i »mekane« religije mogu dovesti ljude u vjerski fanatizam.

Pravoslavni se metropolit Damaskinos iz Geneve u prvom dijelu svog izlaganja zaustavio pri povijesnom dijalogu između Pravoslavne crkve i muslimana. Dijalog je postao plodnijim zadnjih dvadeset godina otkako se mitropolit Damaskinos redovito susreće s prestolonasljednikom princem Hasanom iz Jordanije s kojim su produbili različite zajedničke točke odnosa između pravoslavlja i islama. Mitropolita se dotaknuo i bolnih sukoba između pripadnika obiju vjerskih zajednica i istaknuo potrebu za iskrenom vjerskom snošljivošću i iskrenoj volji da brojčano veća vjerska zajednica priznaje pravo na djelovanje brojčano manjoj vjerskoj zajednici. Uzroke sukoba vidi prije svega u izbljedjelom odnosu prema Bogu, u veoma manjkavom poznavanju bitnih osobina i vrednota u pripadnika druge vjerske zajednice i u porastu političko gospodarskih interesa. Na sadašnje napetosti između pripadnika različitih vjerskih zajednica gleda kao na razdoblje *kairosa* — Božjeg zahvata u povijest čovječanstva, koji će otkriti što ima u jednoj ili drugoj vjerskoj zajednici istinski duhovnoga, idealnoga i istinskoga. Tu je svoju viziju potkrijepio riječima R. Otta, teoretičara religija, što ih je prije sedamdeset godina zapisao u svojoj knjizi *Das Heilige — Sveto*.

Predstavnici muslimana su svojim izlaganjima i zahvatima sudjelovali u većem dijelu svih razgovora. U svojim su nastupima bili prilično složni.

Većina je isticala zajedničke abrahamovske korijene svih triju religija. Svete knjige Židova, kršćana i svoje (*Tora*, *Evandjelje* i *Kur'an*) shvaćaju kao Bogom nadahnute knjige. Svoja su stanovišta često potkrjepljivali citatima iz Svetog pisma, uspoređujući ih sa sličnim mjestima u *Kur'an*. Kad bi pripadnici svih triju religijskih zajednica bili vjerni riječima svojih svetih knjiga, do mržnje i ratova ne bi ni moglo doći. »Tko ne ljubi svojega bližnjeg«, piše u *Evandjelju*, »ne može biti kršćanin.« To isto tvrdi i *Kur'an*: »Tko ne ljubi svojega bližnjeg, ne može biti musliman.« Između islama i kršćanstva ima puno toga što je zajedničko, ali, na žalost, zbog značajnih povijesnih činjenica, prosudbe su kršćana na muslimane prožete predrasudama i obratno. Mnoge bi se poteškoće mogle riješiti, ili do njih uopće ne bi došlo, kad bi jedni druge bolje poznavali. Predstavnici su islama više puta izrazili želju da bi se kršćani trebali više založiti za ispravniji i pravedniji sud o muslimanima.

Što se tiče prošlosti, smatrali su da je do sukoba i ratova došlo zbog zlouporabe religije u političke svrhe. Islam je miroljubiva religija koja osobito poštuje Židove i kršćane. Muslimani su voljni da se ne gleda toliko u prošlost nego da se na temeljima svetih knjiga produbljuju međusobni odnosi. Mir je u svijetu ovisan o uspješnom dijalogu između islama i kršćanstva. Dijalogom bismo mogli riješiti brojne sukobe, dakako dijalogom djela, života, a ne samo dijalogom riječi.

Predstavnici muslimana u svojim su izlaganjima rado koristili slikovite priče, kako bi upozorili na potrebu za dijalogom. Gđa S. Osmani je uspo-

ređivala svijet i vjere na svijetu s vrtom u kojem raste različito cvijeće. Sve je stvorio isti Bog koji se raduje boji i mirisu svakog cvijeta. Kako bi manjkav bio vrt kad bi sve cvijeće bilo jednake boje i imalo isti miris? Muftija iz Sirije je izrazio radost da može nakon 900 godina otkako su počeli križarski ratovi razgovarati s kršćanima kao s braćom. Do iskrenog će dijaloga doći ako budemo svim srcem vjerovali u Boga koji je stvorio sve stvari i sve ljude i na sva stvorena bića gleda kao na svoju djecu. Put je dijaloga opisivao pričom o dva brata izgubljena u šumi. Tek tada je jedan drugoga počeo tražiti, kad su se jedan drugome počeli približavati. Svaki je u sebi mislio da mu se približava opasna zvijer koju treba oružjem ubiti. Srećom prije nego je do toga došlo jedan je u drugome prepoznao svojega brata. Odbacivši oruđe, zagrlili su se puni veselja i sreće.

Kao što su predstavnici jedne i druge religije prije 900 godina posijali sjeme mržnje (koje je rodilo toliko zla!), tako bi i jedni i drugi trebali sada posijati sjeme suradnje kako bi se rodio suživot i mir. Odgovorni smo pred Bogom i poviješću da usmjerujemo ljude na pravedni i moralni život. Vjera je najjači lijek protiv mnogobrojnih oblika zla u društvenom životu našeg vremena (alkoholizam, droga, AIDS i dr.). U krajevima gdje zajednički živimo, trebali bismo se zajednički zalagati da postavimo temelje za etički, moralni i kulturni život svih. K tome bi puno pridonijeli i istiniti opisi povijesnih sukoba. U mnogim je, osobito školskim, knjigama povijest i na jednoj i na drugoj strani pogrešno opisana, jer su tekstovi puni poluistina, predrasuda i uvrjedljivih riječi protiv vjerskoga života inovjerača.

Više su puta predstavnici islama isticali potrebu za temeljitijim poznavanjem sadržaja islama. »Za svaku bolest postoji lijek, jedino ga za neznanje nema.« Ako ne možemo procjenjivati vrednote jedne ili druge religije, možemo se nadmetati u vršenju dobrih djela. Na pitanje tko treba započeti dijalogom, jedan je od sudionika ispričao priču: »U Damasku se na ulici pojavio cirkuski klaun i zvoncem pozivao ljude da se skupe oko njega. Nazočnima je obećao da će narediti šeširu što ga je bacio podalje od sebe da se vrati k njemu, dakako ako mu plate. Kad je skupio novac, naredio je šeširu da dođe k njemu. Zapovijed je više puta ponovio, ali se šešir nije maknuo. Tada će klaun: 'Dobro, kad ti nećeš k meni, onda ću ja k tebi'.«

Osim brojnih prijedloga i poticaja za suradnju između predstavnika svih triju vjera sa zajedničkim korijenima u vjeri Abrahama, jedan je od muslimanskih predstavnika kritički ocijenio nastojanje orijentalista i arabista prijašnjih i sadašnjeg stoljeća. U znanstvenika koji su se studijski bavili islamom otkrio je jednostran pristup. Zamjera im racionalističko stajalište prema sadržaju islama, koje se sastoji u tvrdnji da pravovjerni muslimani drže svoju vjeru Božjom objavom zbog čega se ne može i ne smije obrađivati taj sadržaj kao ljudsko naučavanje. Mnogi su orijentalisti

prema njegovu mišljenju, donedavno imali predrasude i odbojno stajalište prema islamu. Tek se u novije doba među orijentalistima osjeća manje opterećeno i objektivnije stanovište prema islamu.

Veoma je oštro u dijalogu sudjelovao dr. Smail Balić, rodom iz Mostara, koji živi u Beču. Zadržao se na dva izraza koji se ponavljaju kao prije-kor islamu: *fundamentalizam* i *džihad* (sveti rat). Prema njegovu mišljenju, pa i prema mišljenju ostalih muslimanskih predstavnika, izraz *fundamentalizam* se pogrešno pripisuje islamu. Taj izraz prvi put rabe u 19. stoljeću protestanski teolozi. U posljednje se vrijeme taj izraz izjednačuje s političkim aktivizmom. Prema mišljenju dr. Balića ne bismo ga smjeli zamjenjivati s nastojanjem za vjernost *Kur'anu*.

I izraz *džihad* (sveti rat), prema mišljenju dr. Balića, mnogi pogrešno shvaćaju i tumače. Pojam *svetog rata* izvire iz židovstva. Militantno je značenje dobio u kršćanstvu na temelju izraza nekih kršćanskih autora, kad, primjerice, sv. Augustin opisuje *pravedni rat* — *bellum justum*, ili kad su kršćanski vitezovi, zbog sudjelovanja u križarskim ratovima, dobili ime *Kristova vojska* — *militia Christi*. Prema njegovu tumačenju *džihad* (sveti rat) znači otpor pojedinaca ili skupine, u trenutku kad se u svojem vjerskom životu osjećaju ugroženima. Političko i vojno proširivanje muslimanskih, osobito arapskih država ne treba izjednačavati s vjerskim proširivanjem islama. Na žalost, islam je kao pojam zbog brojnih razloga postao opterećen i ima prizvuk ugrožavajuće vjerske snage. Prema shvaćanju *Kurana* islam je veoma miroljubiva religija, koja isključuje nasilno proširivanje.

Opisani susret predstavnika kršćanstva i islama odvijao se u Bielu, gdje SAD ima svoj Institut za razvoj. Grad s pedeset tisuća stanovnika veoma je otvoren za međukulturni i međuvjerski dijalog zbog svoje vjerske raznolikosti. Dvije trećine njegovih žitelja su naime protestanti evanđelisti, dok je trećina katolika. U gradu živi 120 predstavnika različitih nacija.

Da bi osigurala neke predstavnike muslimana, policija je čitavo vrijeme čuvala zgrade u kojima su sudionici razgovarali, a nadzirala je i sve vožnje kroz grad. Razgovori su se vodili na engleskom, njemačkom i arapskom jeziku — a prevođenje je bilo simultano.